

UDK:781.7.05(497.11)“19/20“
39:78.072(497.11)
78.031.4.072(497.11)
DOI: 10.2298/MUZ120319003D

Марија Думнић

Музиколошки институт САНУ, Београд
marijadumnic@yahoo.com

ПРИМЕЊЕНА ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА У СРБИЈИ: ПОЛИТИКЕ ДЕЛОВАЊА СРПСКОГ ЕТНОМУЗИКОЛОШКОГ ДРУШТВА*

Апстракт: У овом раду се говори о истраживачким методологијама етномузикологије и применама етномузиколошког знања у ванакадемским околностима, али и о идеологијама које су утицале на креирање датих етномузиколошких дискурса у Србији. Посебно је наглашено одскорашње званично постојање примењене етномузикологије, односно отворено етномузиколошко друштвено ангажовање, које представља прекретницу у развоју етномузикологије. Савремену примењену етномузикологију од етномузикологије издваја управо отворени активизам: промењени су циљеви деловања, уведене су нове стратегије (теренског) рада, усвојено је посматрање фолкорне музике као политичког средства, дестабилизована је неутралност истраживачке позиције, а тиме је отворен и највећи проблем ове дисциплине – етичност. Примењена етномузикологија у Србији посебно је интригантна не само услед локалних културалних особености самог терена, већ и због специфичне позиције овдашње етномузикологије на светској стручној мапи. Као репрезентативан пример успешног стручног јавног ангажовања размотрене су активности Српског етномузиколошког друштва.

Кључне речи: културна политика, примењена етномузикологија, Српско етномузиколошко друштво

УВОД

Деловање етномузикологије на друштво у последње време задобија све већу видљивост у стручној јавности кроз теоријски и практични развој примењене етномузикологије. Малобројни објављени текстови из ове области, али и различити инструктивни етномузиколошки програми

* Овај текст је резултат рада на пројекту *Идентитети српске музике од локалних до глобалних оквира: традиције, промене, изазови*, бр. 177004, финансираног од стране Министарства за просвету и науку Републике Србије.

и публикације, показују да етномузиколошко знање може бити ангажовано у више институционалних оквира поред научно-истраживачког: образовном, медијском, архивском, издавачком, извођачком. Упркос томе што је сваки од наведених оквира изузетно слојевит, из научне критике изостала су разматрања политике деловања етномузиколошких институција. Разлог томе може бити чињеница да се етномузикологија (нарочито у Србији) сматра званично младом дисциплином (често и под дисциплином музикологије или етнологије), што представља препреку с једне стране објективном, а са друге нецензурираном сагледавању њених механизма. Ипак, на основу доступних званичних докумената везаних за поље деловања етномузикологије и ауторефлексивних текстова етномузиколога, могуће је извршити анализу циљева, метода и резултата етномузиколошког институционализованог рада. Уз опрез неопходан при проучавању активности својих савременика и колега, и са циљем указивања на актуелне проблеме српске етномузикологије у пракси и покретања дискусије о њима, у овом тексту покушаће се да се представи активност Српског етномузиколошког друштва из аспекта примењене етномузикологије, при чему ће се заступати теза да је етномузиколошка политика (институције, стратегије и мере) у Србији зависна од државне (институција, стратегија и финансија).

ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА И КУЛТУРНА ПОЛИТИКА У СРБИЈИ

Текстови о односу етномузикологије и културне политике су до скоро били малобројни и у њима се углавном кроз студије случаја презентују механизми по којима етномузиколошки пројекти функционишу (видети: Baumann 1991). На основу резултата истраживања еминентних етномузиколога из различитих научних и друштвених парадигми, може се тврдити да кључни проблеми и феномени којима се етномузикологија бави јесу високо подложни учитавању идеолошких значења. Расправе о појму традиције (Hobsbom и Rejndžer 2011), изворности (Ceribašić 2003), мултикултуралности (Volk 1998), квалификовању фолклорне музике (Gelbart 2007) и њеном упризорењу (Hofman 2011) још увек

интригирају етнолошку и етномузиколошку пажњу. Свакако, позиција самог етномузиколога у тако релативизованом истраживачком процесу такође се изнова промишља (Hofman 2010).

Предуслови етномузиколошког деловања у Србији проистичу из мреже историјско-друштвено-политичких околности. Након основних пројеката сакупљања националне фолклорне музике, почетак етномузикологије на овим просторима означава аналитички предговор Стевана Мокрањца збирци песама из Левча Тодора Бушетића из 1902. године. Од својих почетака, српска етномузикологија се везује за највише државне научне институције: Српску краљевску академију, која је објавила поменуту збирку песама и студију, а касније као Српска академија наука (и уметности) наставила са капиталним издањима те врсте; Етнографски музеј у Београду, у оквиру којег су започета звучна снимања српске фолклорне музике на сеоском терену (1920-их); затим Радио Београд (1929) и касније Радио телевизију Србије (1958), који су емитовањем утицали на конструкцију и популаризацију музичког фолклора; Музиколошки институт САНУ, где је први пут озваничено истраживање музичког фолклора (1948) и који се готово по оснивању укључио у светску еснафску мрежу започињањем сарадње са Међународним саветом за фолклорну музику (1950); Музичку академију у Београду (касније Факултет музичке уметности), где је започето наставно информисање о музичком фолклору (1948) и обука будућих етномузиколога (1961), а чак су и пре тога вршена теренска снимања (1939–1941). Као што се може видети, кључни моменти за званичну етномузикологију у Србији одвијали су се под државним покровитељством, али без обзира на промене државне структуре и власти, и на динамичност у генералном третману музике и фолклора, на основу пораста броја институција и ширења у различите ресоре може се рећи да је државни циљ био оснивање и развој музичке фолклористике и касније етномузикологије, односно експертско прикупљање и конзервирање мелодија карактеристичних за неку област (и даље нацију), интензивно медијско промовисање одређених облика народне музике и подстицање пораста образованог кадра на свим нивоима школства. Упркос томе што је данас је општеприхваћено да држава економском и маркетиншком политиком утиче на креирање, извођење, одржавање музичког фолклора

(као и фолклора, музике и других културних производа, више у: Vuchanap 2006: 169–170), у Србији не постоје државне уредбе које се односе на музички фолклор или етномузикологију. О утицају државе се може говорити најпре на основу чињенице да је држава (већински) финансијер тих пројеката, потом на основу њене надлежности за креирање културне политике исказане у законским регулативама, у којима се залаже за неопходност заштите културних добара („Закон о културним добрима“), а као неке од општих циљева одређује подстицање културног развоја, истраживања, едукације и употребе нових технологија у свим сегментима културног и уметничког живота („Закон о култури“). Но, у случају фолклорне музике нема никаквих прописа који регулишу те процесе. Овакво стање је карактеристично и за суседне земље са сличним друштвено-политичким контекстом (Silverman 1983), нарочито оне са простора некадашње Југославије. Иако не у званичном регулативном апарату, музика, фолклорна пракса и јавне приредбе имале су значајну улогу у креирању националне културе и даље нације (Серибашић 2003: 16–17).

У вези са цивилним сектором и пољем интересовања и деловања етномузикологије у Србији не може се приметити логистичка и финансијска државна подршка какву су имале институције чији је држава оснивач, јер се за разлику њих ослањају на приватне доприносе и систем наплаћивања. Генерални је закључак да су у Србији држава, цивилне институције и друштво недовољно повезани (Милановић 2011: 219), што се негативно одражава на културни живот. Пре Другог светског рата аматерска музичка удружења (више у: Димић 1997; Милановић 2011) имала су проблеме веома сличне данашњим. Међутим, после Другог светског рата, тј. у социјалистичком периоду, модернизација села и изједначавање постојећих класа у радничку потпомогнуто је државним пројектом јачања културно-уметничког аматеризма (Ђукић Дојчиновић 1997: 22), где је преузет модел совјетског представљања музичког и играчког фолклора. Управо у том периоду долази до експанзије дискурса аматеризма потпомогнутог државним успостављањем локалног самоуправног система (Hofman 2010: 38–39): основани су аматерски фестивали, такмичења и удружења, који су сеоски музички фолклор учинили јавним, изузетно популарним

и званичним обликом друштвеног живота („Сабор трубача у Гучи“ /1961/, „Савез аматера“ /1971/, бројна културно-уметничка друштва, итд.). Етномузиколози су ту често упознавали своје информаторе, а такође су учествовали у изгледу програма кроз саветовање учесника и одлучивање у оквиру жирија, утичући директно на живот фолклорне праксе (више у: Ceribašić 2003). Специфичан југословенски „меки“ социјализам био је погодан за раскол између званичних политичких наратива и њиховог социјалног извођења, што је нарочито било видљиво на пољу руралне културе и резултирало је неуједначеним локалним развојем (Hofman 2011: 39–44). Динамичне политичке околности довеле су до пораста национализма и распада државе, али не и суштинске промене државног третмана културе, коме менаџери у култури замерају превласт бирократских фактора над стручним (Dragičević Šešić 2005: 389). Након петookтобарских промена 2000. године социјалистичке моделе презентовања фолклора потиснули су прохтеви друштва за јачом индустријом забаве (Hofman 2010: 53). У то време се јављају и невладине организације, које деловањем из друштва спроводе наведене политике, заступајући интересе етномузиколога (Српско етномузиколошко друштво /2002/, Интердисциплинарно друштво етномузиколога /2002/) и извођача музике која у основи има елементе фолклора из глобалног наслеђа (*World music* асоцијација Србије /2000/). Последњих неколико година развија се и потреба етномузиколога за заступањем циљева сарадника са терена (нпр. ангажованост фестивала „Ethno.com“ од 2003), што је свеукупно скренуло пажњу стручњака на различите друштвене групе, музичке феномене и примену научних приступа из других дисциплина.

Етномузикологија у Србији се данас сусреће са различитим проблемима који су проузроковани државном политиком у наведеном смислу. Непостојање и неспровођење конкретнијих државних регулатива о етномузикологији у научном, културном и образовном сектору у неким случајевима чак оставља простор баналним интерпретацијама функционисања читаве струке. Иако већином тежи да допринесе очувању и ревитализацији националне фолклорне музике и оспособи све бројнији научни кадар, етномузикологија није интересантна за

значајнију државну подршку, каква је постојала нпр. у Бугарској.¹ Као и остали ресори повезани са културом, сусреће се са проблемима друштвене транзиције (више у: Dragičević Šešić 2005). Пројекти у култури могу се суфинансирати из државног буџета, што није довољно за остваривање пројектног циља, нарочито не за дугорочно планирање, а додатни проблем представља некомерцијалност већине пројеката са квалитетним научним образложењем,² те је улагање државе онда готово једино. Отуда не изненађује потреба за поменутом институционалном централизованом етномузикологије. Сарадња стручњака из државних институција са невладиним стручним организацијама је генерално добра, док је у великом и хетерогеном аматерском сектору та сарадња условљена личном проценом челних људи удружења, па ангажман етномузиколога зависи од тренутне потребе за едукацијом аматера и/или организацијом неког догађаја. Јасна је потреба друштва за консултативном и саветодавном делатношћу етномузиколога, као и њиховим директним укључивањем у друштвени активизам зарад добробити саме државе, јер на основу досадашњих искустава (и у Србији и у свету) етномузикологија показује значајна достигнућа у одржању музичких култура.

Будући да је проучавање фолклорне музике и даље доминантан дискурс српске етномузикологије (Golemović и Rakočević 2008; Ceribašić, Hofman и Rasmussen 2008: 35–36), неопходно је предочити и однос званичних наратива (државног и научно-стручног) према том феномену. Након некадашњег мисионарског, данашњи главни приступи одржању музичког фолклора јесу очување и заштита у затеченом облику са једне стране, а са друге његово осавремењивање и развој (Ђурковић и Вујадиновић 2011: 12), а главна је тежња да фолклорно наслеђе и стваралаштво свакако опстану у савременим условима. Фокус се шири са дискусије о функцији (која се углавном посматра у распону од националног до глобалног и

¹ Позитиван пример оваквог државног инвестирања познат је из Бугарске, где је фолклорна музика присутна на свим нивоима образовања, свирање на традиционалним инструментима је и даље актуелно, а фолклорна музика је препозната као важан ресурс у иностраној репрезентацији.

² Ово говори у прилог тези да је наука временом постала одвојена од друштвене заједнице којом се бави и да је због све мање видљивости директно девалвирана.

локалног друштвеног дискурса) на њихово позиционирање у општој културној политици, као и на поновно промишљање начина на које се користе у унапређењу креативности, социјалне кохезије и привредног развоја (о последњем више у: Ђурковић и Вујадиновић 2011: 11). Паралелно са тржишном потребом ревитализације националног музичког идентитета, у Србији се јавила иницијатива за умрежавањем са музичким културама из целог света. Република Србија подржава заштиту, одржање и репрезентативност фолклорне музике кроз поштовање „Конвенције о очувању нематеријалног културног наслеђа“ („Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage“) Унеска, у чему почињу да учествују и етномузиколози применом својих специфичних знања и личним организационим капацитетима.

МОГУЋНОСТИ ПРИМЕЊЕНЕ ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈЕ У СРБИЈИ

У бити етномузикологије као хуманистичке дисциплине јесте теренски рад, који имплицира практичну делатност и међуљудски контакт. Све већу научну позорност задобија примењена етномузикологија, поддисциплина етномузикологије, која званично постоји од 1992. године, када је америчко Друштво за етномузикологију објавило часопис *Ethnomusicology* 36(3). По дефиницији Међународног савета за традиционалну музику из 2007. године, „примењена етномузикологија је приступ вођен принципима друштвене одговорности, који шири уобичајени академски циљ продубљивања знања и разумевања ка решавању конкретних проблема унутар, али и изван типичних академских контекста“ (Harrison и Pettan 2010: 1). Овај етномузиколошки приступ се у литератури среће под називом етномузикологија у акцији, јавна етномузикологија, ангажована етномузикологија, и сл. (нпр. Keil 1998; Titon 1992: 315–317). Одликује га изузетна методолошка комплексност и нестандардизованост, која потиче из чињенице да постоје различите парадигме етномузикологије и изузетно специфични случајеви у којима се етномузиколошко деловање одвија. Примењена етномузикологија се може

позиционирати у постмодерну етномузикологију због иманентне потребе за интервенцијом у друштву, критике дотадашњег академизма, истицања субјективности у раду и јединствености сваког случаја, деловања од базе ка врху друштвене пирамиде, интересовања за музику мањина, идеала о музици као одрживом систему, отворености у резултатима. Мисије овако одређене примењене етномузикологије јесу допринос добробити друштва (у фокусу су доминантно мањинске и маргинализоване заједнице), решавање конфликта, психофизичко лечење уз помоћ музике (Думнић 2010: 56). Најзначајнија методолошка иновација јесте промена у посматрању информаната на терену и колаборацији са њима, јер се у овом приступу они третирају као равноправни сарадници у пројекту, а етномузиколог служи као посредник у решавању одређеног проблема (Nemetek 2010). Наравно, и позиција истраживача у научном процесу се радикално померила од неутралне ка интенционално активистичкој (Агаџо 2008). Највише критиковано питање ове дисциплине јесте етичност, будући да прокламовани беневољентни активизам садржи дозу колонијализма, а у пракси ипак зависи готово искључиво од намере и умешности самог истраживача у датој ситуацији (више у: Titon 1992: 320). Упркос томе, чињеница је да пуристички идеал неумешане науке није практично могућ не само због непостојања објекта проучавања који је чист (Seribašić 2003: 11) већ и због тога што је свако деловање на терену дијалогска конструкција етномузиколога и његових сарадника (Hofman 2010: 23).

Са друге стране, у Србији се примењена етномузикологија најчешће и не сматра засебним научним пољем, већ подразумевајућом стручном практичном активношћу у оквиру пројеката заштите и промовисања фолклорне музике. Међутим, приступ српских етномузиколога се разликује од горе објашњеног приступа због другачије научне идеолошке базе. Једна од суштинских подела у етномузиколошким методолошким приступима може се извести на основу поимања објекта истраживања, при чему се уочавају разлике између антрополошке и музиколошке парадигме етномузикологије. У фокусу истраживања из аспекта антрополошке

парадигме налази се музика у култури и музика као култура, док се музиколошка парадигма темељи на анализи музичких продуката. Следствено томе разликују се и врсте примене етномузикологије, те се може говорити о ангажованој и ургентној етномузикологији (Думнић 2012). Примењена етномузикологија у Србији јесте доминантно ургентног карактера, али у складу са актуелном друштвеном транзицијом и променом културне политике, јављају се и ангажовани пројекти.

Примењена етномузикологија је била препозната и пре њеног званичног етаблирања, не само у свету (Nettl 1983: 273–274) већ и у Србији (Bezić 1984). Говорећи о примени етномузикологије у Југославији, Јерко Безић је подразумевао следеће категорије: „сарадња у припремама фолклорних приредби (смотри) и појединих фолклорних група; радио и ТВ емисије; семинари, течајеви, популарна предавања и остали облици примене“ (Bezić 1984), из чега је очигледно да се и тад под тим термином подразумевала популаризација фолклорне музике и деловање у ванакадемском контексту. Српски етномузиколози имају веома значајна достигнућа у овој области (Димитрије Големовић, Драгослав Девић, Мирјана Закић, Јелена Јовановић, Данка Лајић Михајловић, Селена Ракочевић, Сања Ранковић), а раде и на елаборацији исте (Бајић 2006; Думнић 2010; Думнић 2012; Јовановић 2010; Лајић Михајловић 2011; Литвиновић 1998). Иако су и данас носећа средства етномузиколошког деловања презентација и едукација (путем концерата, фестивала, такмичења, предавања, реализовано у било ком медију), суштина примењеноетномузиколошке политике у Србији јесте у измештању пажње са музичког фолклора на одређене циљне групе у друштву, као што су научно-стручна заједница, проблематичне групе и шира публика.

АКТИВНОСТИ СРПСКОГ ЕТНОМУЗИКОЛОШКОГ ДРУШТВА

Српско етномузиколошко друштво (СЕД) једина је активна етномузиколошка организација у Србији, јасно усмерена на деловање унутар локалних оквира, и ове године се навршава деценија њеног постојања.

Она је и државна и невладина – егзистира као непрофитна и невладина, мада се већински финансира преко средстава које за пројекте добија од Министарства културе Републике Србије и Секретаријата за културу града Београда (опстаје и захваљујући добротворним прилозима) и окупља углавном стручњаке запослене у државним институцијама (Факултет музичке уметности у Београду, Музиколошки институт САНУ, Радио телевизија Србије, музичке школе, итд.). Неколико најактивнијих чланова је запослено у етномузиколошкој струци (у науци, медијима и педагогији), што битно одређује курс деловања Друштва – он није идеолошки драстично другачији од оног по ком функционише етномузикологија у оквиру државних институција, већ представља додатни рад академске заједнице, тачније научни рад измештен из академског контекста. Ради илустрације односа етномузиколога према активностима СЕД, треба нагласити да се сви они ангажују готово на волонтерској бази, због висине добијених средстава од финансијера, те из своје личне потребе за остварењем циљева који су подударни са циљевима СЕД. Консултативну важност Друштва до сада је препознало више локалних установа културе у Србији и Министарство за културу Републике Србије, а успешност њених акција потврђује велики одзив и добре реакције публике различитог узраста и разноврсног струковног усмерења, што свеукупно стимулише даљу активност СЕД (Закић 2012). Извори на основу којих се разматра политика деловања СЕД јесу Статут удружења „Српско етномузиколошко друштво“ (2011), извештаји о реализованим пројектима, програми дешавања и разговор са др Мирјаном Закић, председником СЕД.

Како прецизира Мирјана Закић (2012), циљеви овог удружења су:

- „- Очување, заштита и презентација музичко-фолклорног наслеђа путем истраживања музичких феномена, организовања јавних наступа, концерата и фестивала традиционалне музике;
- Разни видови едукације (од специјализованих програма за најмлађе и курсева српског традиционалног певања и свирања, до стручних предавања);
- Организовање научних скупова;
- Продукција: документарна презентација истраживаног материјала у виду етно-филма; аудио и видео записи са концерата и фестивала традиционалне музике“.

Према усмерености пројеката на циљне групе, активност СЕД може се поделити на пројекте за потенцијалну ширу публику и пројекте за научну заједницу (видети Табелу 1). Одређење циљне групе свакако имплицира и различиту концептуализацију деловања, а самим тим и примењеноетномузиколошке методе. СЕД је најангажованије у подручју културне анимације, јер је користи и у пројектима намењеним научницима као пратећи програм. Такав курс се показао најбољим, јер обједињује културну потражњу друштва и успешно презентована научна достигнућа. У овом домену се као главна стратегија препознаје промовисање вредности фолклорно-музичке баштине, за шта се користи форма концерта, док је средство промовисања саме етномузикологије за сада једино форма округлог стола. Такође, СЕД сарађује са масмедијским институцијама, градећи своју већу друштвену препознатљивост. Иако се овим афирмише активност етномузиколога, као и расправа о научним и примењенонаучним проблемима, интензивније разматрање проблема са којима се научници сусрећу у пракси и објављивање резултата поспешило би саму дисциплину и њен утицај у друштву.

Редослед представљања пројеката у овом тексту прати дијахронички развој СЕД, али и политичке приоритете Друштва – доминира усмереност на српску фолклорну музику, у оквиру чега су настали покушаји ревитализације гајдаштва, а музика националних мањина сагледана је кроз сличан модел. То се са друге стране огледа у дугогодишњим напорима за заштиту српске фолклорне музике на политички проблематичном подручју Косова и Метохије, а по речима председника друштва овај пројекат је најкомплекснији и један од најважнијих у досадашњем раду, те се њиме у овом тексту заокружује анализа завршених пројеката СЕД. Из овакве усмерености Друштва је очигледно да је његова политика у сагласју са актуелном државном културном политиком.

Српска фолклорна музика

У години оснивања Друштво је у Београду организовало два концерта српске фолклорне музике: „Ђурђево лето пролето“ (28. мај

2002. у Атријуму Народног музеја)³ и „Вила гнездо ‘тица ластавица‘“ (21. децембар 2002. у Етнографском музеју),⁴ а неколико година касније се вратило оваквом провереном добро посећеном типу дешавања реализацијом концерта „Архаични музички код на вратима Београда“ (16. април 2006. у Барутани)⁵. Први концерт је био посвећен пролећном циклусу српских фолклорних песама, а на њему су наступили сеоски певачи и свирачи, носиоци тог музичког наслеђа, као и музичари који негују музички фолклор у оквиру удружења (певачких група, музичких школа, културно-уметничких друштава). Музички фолклор Срба који живе у Војводини а потичу из Хрватске и Босне и Херцеговине, презентован је на другом концерту кроз извођење вокалних група и инструменталних солиста из културно-уметничких друштава колониста који су долазили током двадесетог века. Трећи концерт је био посвећен представљању изврсних извођача српске фолклорне музике који живе и раде у Београду.

Пројекти ове врсте су доминантни у дискурсу српске етно-музикологије, будући да је позитивистичка презентација националне сеоске фолклорне музике постала изузетно снажна као форма током социјалистичког периода, а опстаје због кратке временске дистанце од тог периода и широке популарности таквих манифестација. Једна од почетних идеја о мисији СЕД била је ревизија дотадашње политике организовања фестивала или концерта, тј. покушај системског уређења одрживости догађаја и програмске шеме кроз финансијско стимулисање традиционалних музичара, јер су њихови концепт и реализација зависили највише од несигурног добијања средстава од државе и локалне заједнице који готово да нису имали стручну потпору (из разговора са Данком Лајић Михајловић, чланицом Управног одбора СЕД). Ипак, иновације у дотадашњој програмској политици нису биле радикалне управо зато што систем финансирања није измењен, већ је примењен на стручну организацију. Новине се огледају у темама програма, које су инспирисане

³ Аутори програма концерта биле су: Мирјана Дробац, Мирјана Закић и Нада Замфировић.

⁴ Концерт су припремиле Мирјана Закић, Јелена Јовановић, Данка Лајић Михајловић и Сања Ранковић (аутор).

⁵ Аутор програма је била Сања Ранковић.

применом актуелних методологија којима се користе овдашњи етномузиколози (семиотика, комуникологија, социолингвистика, итд.). Осим преузете менаџерске и заступничке, у овим пројектима ускостручна улога етномузиколога је била да процени и подстакне извођење блиско сеоском и архаичном идеалу зарад опстајања фолклорног наслеђа. Занимљиво је и да неколико чланица СЕД учествује на овим концертима у својству интерпретатора српске фолклорне музике, демонстритајући поменути идеал и своје прегалаштво у његовом очувању.⁶ Своју улогу заступника теренских сарадника Друштво је показало у политици наплате рада на оваквим пројектима, где се залаже за исплаћивање хонорара извођачима, а не етномузиколозима. Ово показује и актуелну промену система вредности, где је фолклорни музичар статусно и економски вреднован као уметник, а знање идејног творца и заступника музичара није на исти начин процењено. У програмском смислу СЕД одолева актуелном маниру „спајања традиције и модерног“ ради бољег пријема у јавном мњењу, заступајући вредности традиционалне фолклорне музике кроз професионалан одабир тема, извођача и репертоара и пратеће стручне коментаре. Готово потпуна усмереност на сеоски архаични начин извођења, инструментаријум и репертоар, као и на музичку праксу српског становништва, говоре у прилог чињеници да концертна активност коју организује СЕД остаје у оквирима локалне пријемчивости и српске традиционалне етномузикологије.

Ревитализација гајдаштва

СЕД је током свог постојања посветило значајну пажњу гајдама и њиховој музици (концерт „Токе звече, гајде јече“ из 2007, „Међународни фестивал гајдаша“ из 2009)⁷, а у плану је округли сто посвећен овом инструменту (2012). Ово је једини инструмент који је тематизован у досадашњем раду Друштва, а дугорочни пројекат ревитализације и

⁶ Нпр. Светлана Азањац, Јелена Јовановић, Сања Ранковић.

⁷ Аутори програма концерта и фестивала биле су Мирјана Закић и Данка Лајић Михајловић.

промоције реализује се и на научном и на плану културне анимације. По узору на међународни фестивал гајдаша у Стракоњицама (Чешка) 26. децембра 2007. у Дому војске у Београду одржан је концерт „Токе звече, гајде јече“, на ком је наступило око тридесет репрезентативних инструменталиста, највише из Србије, али и из Бугарске и Македоније. Примена фестивалског модела виђеног у Чешкој била је подстакнута алармантним изумирањем гајдаштва у Србији, које је раније било веома заступљено, не само квантитативно већ и у разноврсности типова инструмента и стила музицирања. Одржана је и јавна едукативна радионица за свираче, конципирана као теренски интервју који воде етномузиколози, где су свирачи једни другима међусобно говорили о особеностима свог инструмента, техникама свирања и репертоарима. Етномузиколози и гајдаши су овај пројекат оценили као изузетно успешан и користан за умрежавање музичара, јер су свирачи од етномузиколога који су организовали програм тражили нову прилику за музицирање са колегама из иностранства.

Међутим, поменути модел из Стракоњица је тек две године касније доживео потпунију примену, када је одржан „Међународни фестивал гајдаша“ у Београду (25. август 2009. године), на ком је наступио оркестар гајди из Галиције (Шпанија). Фестивал је отпочео променадним концертом оркестра у Кнез Михаиловој улици, што је било не само информативно за широку публику због промовисања гајди и упознавања са другом традицијом већ и стимулативно за извођаче, будући да у шпанској традицији дефиле јесте реалан контекст у којем ансамбл наступа. Своју музичку праксу су презентовали и на додатном концерту и у оквиру едукативне радионице (Студентски културни центар у Београду), на којој су демонстрирали своје музичко умеће и традиционалну музику и добили информације од студената етномузикологије о овдашњој гајдашкој пракси. Осврнули су се и на културнополитички модел који континуирано помаже развој гајдаштва у Шпанији, посебно наглашавајући улогу образовних институција у промовисању гајди међу младима (и женама), стандардизовању и аранжерском осавремењивању репертоара, као

и унифицирању ерголошких карактеристика самог инструмента зарад једноставнијег свирања. Следећих дана су уприличили краће концерте у Новом Саду и на манифестацији „Дани пива“ у Зрењанину, а афирмативан став публике показао је да интересовање за ову врсту културних садржаја постоји и да његова популаризација (па и комерцијализација) могу допринети бољој видљивости гајдашке праксе у Србији.

У пројекат ревитализације гајдаштва у Србији СЕД је уложило значајне нефинансијске ресурсе – знање о музичкој пракси и комуницирање са носиоцима музичке праксе и локалним организационом структуром (Лајић Михајловић 2011: 137–138). Упркос снажном стратешком залагању замишљеном на едукативном и менаџерском плану са једне, и интервенционистичком у органолошком и репертоарском смислу са друге стране (Лајић Михајловић 2011: 137–142), овај пројекат још увек није остварио веће резултате, те гајдашка пракса ишчезава са подручја Србије (Јаковљевић 2011). Овај пример је један од еклатантнијих када је реч о ургентној етномузикологији у Србији, будући да показује систематичну акцију чувања од изумирања фолклорног инструмента, што је у потпуности у складу са Конвенцијом Унеска (2003: члан 17). Осим тога, заступљеност гајди у различитим културама и њихова разноврсност на територији Србије свакако пружају могућност представљања гајдаштва као мултикултурналне праксе, па овај дугорочни пројекат СЕД показује како се у овдашњим условима спровођења ургентне етномузикологије може применити један од главних концепата ангажоване етномузикологије. Са сигурношћу се може рећи да би подстицање размене искустава етномузиколога, градитеља гајди, гајдаша и њихових потенцијалних ученика, из других земаља са сличним друштвеним контекстом, повољно утицало на развој те праксе у Србији.

Фолклорна музика мањина

Јединствени пројекат у активности СЕД, а један од ретких етномузиколошких посвећен музици националних мањина у Србији, несумњиво је концерт „Традиционална музика мултикултуралног Београда“, који је одржан 20. јуна 2009. на Малој сцени Југословенског драмског позоришта.

Настављајући промоцију београдских музичара започету концертом из 2006. и правећи отклон од усмерености на доминантно становништво, овим пројектом је СЕД приказао Београд као град у ком је присутан музички плурализам и суживот. Наступили су представници Срба из различитих крајева, Словака, Јевреја, као и носиоци традиционалне исламске духовне музике, класичне индијске и популарне кубанске музике. Етномузиколози су у припремној фази проналазили репрезентативне извођаче по критеријумима неговања сопствене традиције и музичко-техничког умећа и процењивали адекватност репертоара. Осим што је публика имала могућност да се упозна са различитим музичким културама (уз пратећи стручни коментар) и извођачима, идеја је била и подстицање умрежавања музичара које би могло да доведе до заједничког музицирања.

Значајно је да је у оквиру овог пројекта спроведено прво истраживање односа музичара и етномузиколога, које је за циљ имало да допринесе побољшању истог и да укаже на могућности примењене етномузикологије у Србији (Думнић 2010: 99–116, 155–170). Том приликом су испитани ставови о традиционалности музике коју изводе, отворености ка интеркултуралној сарадњи, односу према фолклорним смотрама, културној политици и етномузикологији. Анкета је показала проблеме на које су етномузиколози у обавези да утичу – већина сарадника се не слаже са културном политиком, али углавном има позитивно мишљење о етномузикологији. Такође, извођачи већином нису имали добра искуства са фолклорним смотрама, али су ревијалне концерте оваквог типа сви подржали, што би могло да буде смерница за будуће сличне пројекте. Један концерт није довољан за представљање бројних мањина које живе у Београду, те је један од будућих задатака СЕД наставак овог пројекта, како кроз приказивање музичара тако и кроз реално подстицање и стручно усмеравање суживота музике других. Важност односа према проблему мултикултуралности данас је очигледна, а посматрање музике као универзалног језика различитих култура већ је показало позитивне ефекте у више примењеноетномузиколошких пројеката (као најзначајнији се издваја „The Resonant Community“, више у: Skyllstad 1993).

Популаризација науке

Научни округли столови које је организовало СЕД били су посвећени кључним личностима почетних фаза српске етномузикологије и били су изузетно посећени од стране стручне јавности. У част стогодишњице рођења Миодрага Васиљевића, 27. октобра 2003. уприличена је на Факултету музичке уметности у Београду научна презентација и дискусија етномузиколога, етнолога и теоретичара музике,⁸ након чега је одржан концерт српске фолклорне вокалне и инструменталне музике „Славеј ’тица запојала“. Концерт је конципиран у складу са итинерером Васиљевићевог теренског бележења, те је публика имала прилику да се уживо а посредно упозна са звучном заоставштином еминентног етномузиколога. О немерљивом доприносу развоју српске музичке културе Стевана Стојановића Мокрањца говорено је на округлом столу одржаном 21. децембра 2006. године у Вуковој задужбини у Београду из музиколошке, етномузиколошке и композиторске перспективе,⁹ а реномирани извођачи су у пратећем програму интерпретирали одабране Мокрањчеве записе српских духовних и народних мелодија. СЕД је дало легитимитет и округлом столу „Стара српска песма и српски музички код“, који је одржан 19. јуна 2005. у Жагубици у оквиру манифестације „Сабор врела Хомоља“, на ком је интердисциплинарно говорено о односу српске песме и генетског кода.¹⁰

Из одабира тема је очигледно да и на научном плану СЕД поштује српску етномузиколошку традицију и окренутост ка српском сеоском фолклору, али и да званична културна политика тренутно подржава пројекте оријентисане на промовисање традиције и јубилеја. Овим несумњиво фундаменталним пројектима требало би прикључити и оне оријентисане на методолошке проблеме етномузикологије и музичко-фолклорне форме у савременом контексту.

⁸ Учесници округлог стола били су: Петар Влаховић, Драгослав Девић, Ивана Дробни, Вера Миланковић, Сања Радиновић и модератор Мирјана Закић.

⁹ Учешће су узели: Светислав Божић, Драгослав Девић, Ивана Перковић Радак, Даница Петровић, Тијана Поповић Млађеновић, а модератор је била Сања Радиновић.

¹⁰ Говорили су: Бора Гроздић, Нада Замфировић, Драган Јацановић, Предраг Миодраг, Светлана Стевић.

Заштита српске фолклорне музике

Једини званично дугорочни пројекат СЕД јесте „Заштита српског музичко-културног наслеђа Косова и Метохије“, на којем је од 2004. године рад покренут у неколико фаза: „консултовање одговарајуће стручне литературе и фоноархивског материјала; тражење посебних дозвола, потврда о истраживачком раду на Косову и Метохији, као и изналажење формално безбеднијих начина путовања на овом простору; доминантно задржавање и минуциозно истраживање музичкофолклорног материјала у десетак села на територији Сиринићке Жупе; снимање филма на терену са одговарајућом стручном екипом; постпродукција“ (Закић 2012). Поред документарног мултимедијалног архива, снимљен је и документарни мјузикл у пет слика „Крст под Шаром“,¹¹ који је презентован на више фестивала (на Косову и Метохији и на београдском Фестивалу етнологског филма). Осим основне мисије заштите српске музике у датој области, овај пројекат је интересантан јер су етномузиколози својим поновљеним истраживањима успели да подстицајно делују на сећања својих казивача, те су истраживања сваки пут била све информативнија (на сличан начин је раније испитивана музика призренских Рома, уп. Petan 2010: 39–77). Ово је показало и конкретан резултат примене етномузиколошког знања и ангажовања, што отвара испитивање могућности поновљеног теренског рада у српској примењеној етномузикологији.

Изузетно важан пројекат у области заштите фолклорне музике одвија се од 2011. године. Министарство културе Републике Србије иницирало је сарадњу са СЕД у процесу „Заштите нематеријалних културних елемената“ ради формирања националне листе нематеријалног наслеђа и заштите елемената на међународном нивоу Конвенцијом Унеска (2003). Овом приликом је етномузиколошко знање препознато као изузетно важно за афирмацију српских културних ресурса који су репрезентативног карактера, изузетно угрожени или одрживи. Ангажман подразумева улагање не само знања и истраживања већ и одличну координираност

¹¹ У пројекту су учествовале Светлана Азањац, Јасминка Докмановић и Мирјана Закић.

са носиоцима праксе, чиме етномузиколог постаје заступник својих сарадника на терену и касније саветник у дугорочном процесу очувања и одржавања баштине. Промена статуса фолклорне музике, од локалне, свакодневне до ремек-дела човечанства, свакако ће покренути бројна питања у српској етномузикологији везана за етномузиколошку политику, ексклузивност номинације и спровођење заштите, на шта ће СЕД као организација научника бити у обавези да одговори (о тим проблемима више у: Tsitsishvili 2009).

РАЗВОЈ ЕТНОМУЗИКОЛОШКЕ ПОЛИТИКЕ?

На основу примера Српског етномузиколошког друштва може се закључити да је главни проблем етномузиколошког деловања у друштву немогућност израде дугорочног пројектног плана због условљености краткорочним финансирањем надлежних културних институција. Са друге стране, стручни потенцијал Друштва на културном тржишту није довољно искоришћен (Закић 2012). Подстицањем (у неким случајевима и обавезивањем) установа културе на ангажовање етномузиколога у програмима стратешког утицања на фолклорну музику (формирајућег, заштитног или осавремењивачког), извођачке едукације (певачке, свирачке, плесне), организаторске (концерти, фестивали, итд.), арбитарске (на такмичењима носиоца фолклорне музичке праксе) делатности, уредио би се систем деловања, што би отворило могућности за ангажовање све бројнијих етномузиколога ван академског контекста. Будући да се из државног буџета финансира само један пројекат етномузикологије као науке, велики неискоришћен потенцијал за примењену етномузикологију (па и етномузикологе уопште) лежи у ресору културе, те се предлаже интензивније активирање и иновирање у тематском и реализаторском смислу у тој области, као и слање повратне информације држави о неопходности израде плана дугорочног финансирања успешних и одрживих пројеката. Посебно поље које је у светској етномузикологији веома атрактивно јесте коришћење етномузиколошког знања у музико-

терапији, што до сада у Србији није имало никаквог одјека. Један од приоритета СЕД у будућности свакако мора бити повећање његове видљивости у културном сектору и међу широм публиком (у географском и образовном смислу), што се може постићи честим наступима и пројектима популаризације науке путем медија. Осим настављања пројеката очувања српске фолклорне музике, Друштво би требало да на основу сазнања о културним потребама друштвене заједнице значајнију пажњу посвети музици других, као и осавремењеним фолклорним облицима, а такође и да испроба нове моделе деловања (изложбе, емисије, звучне публикације итд.). Значајне могућности за очување и осавремењивање фолклорне музике постоје у подстицању културне размене извођача са различитих простора, али и у едукативним програмима за младе који показују интересовање за ову врсту информисања, те се препоручује интензивније организовање различитих етномузиколошких и извођачких семинара. Наведени правци развоја нису до сада били препознати као идеја коју државна политика подржава у својим конкурсима, те је неопходно наћи нове изворе ради неспутаног спровођења етномузиколошких политика и метода. Отварање ових поља деловања свакако ће довести до интензивнијег учешћа етномузиколога у културном животу, а тиме и побољшању саме дисциплине и развоја нових метода.

КУЛТУРНА АНИМАЦИЈА			НАУЧНА АНИМАЦИЈА	
СРПСКА ФОЛКЛОРНА МУЗИКА	РЕВИТАЛИЗАЦИЈА (ГАЈДЕ)	ФОЛКЛОРНА МУЗИКА МАЊИНА	ПОПУЛАРИЗАЦИЈА НАУКЕ	ЗАШТИТА СРПСКЕ ФОЛКЛОРНЕ МУЗИКЕ
„Бурђево лето пролето“	„Токе звече, гајде јече“	„Традиционална музика мултикултуралног Београда“	Програм посвећен стогодишњици рођења Миодрага Васиљевића	Српска музика на Косову и Метохији
„Вила гнездо 'тица ластаница“	Међународни фестивал гајдаша		„Стара српска песма и српски музички код“	Упис музичких елемената на листу заштићеног нематеријалног културног наслеђа Унеска
„Архаични музички код на вратима Београда“			Програм посвећен стопедесетогодишњици рођења Стевана Стојановића Мокрањца	

Табела 1: Пројекти Српског етномузиколошког друштва до 2012. године

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Araújo S. (2008) "From Neutrality to Praxis: The Shifting Politics of Ethnomusicology in the Contemporary World", *Muzikološki zbornik* 44(1): 13–30.

Бајић В. (2006) *Од оригиналног записа традиционалне музике и игре ка преради, обради и композицији: Музичко и играчко наслеђе у културно-уметничким друштвима и образовним институцијама у Србији*, необјављен дипломски рад, одбрањен на Катедри за етномузикологију Факултета музичке уметности у Београду.

Baumann M. P. (1991) "Traditional Music in the Focus of Cultural Policy", у: М. Р. Baumann (ур.) *Music in the Dialogue of Cultures: Traditional Music and Cultural Policy*, Wilhelmshaven: Florian Noetzel Verlag, 22–31.

Bezić J. (1984) *Etnomuzikologija u Jugoslaviji 1983: Informativni bilten*, Zagreb: Zavod za istraživanje folklor.

Buchanan D. (2006) *Performing Democracy: Bulgarian Music and Musician in Transition*, University of Chicago Press.

Volk T. (1998) *Music, Education, and Multiculturalism: Foundations and Principles*, Oxford University Press.

Gelbart, M. (2007) *The Invention of "Folk Music" and "Art Music": Emerging Categories from Ossian to Wagner*, Cambridge University Press.

Golemović D. и Rakočević S. (2007) "Mapping the Past and the Future of Serbian Ethnomusicology and Ethnochoreology", у: L. Peuycheva и A. Rodel (ур.), *Vienna and the Balkans: Papers from the 39th World conference of the ICTM, Vienna 2007*, Sofia: Institute of Art Studies – Bulgarian Academy of Sciences, 88–95.

Димић Љ. (1997) *Културне политике у Југославији: 1945-1966*, Београд: Стубови културе.

Dragičević Šešić M. (2005) „Demokracičnost i dometi kulturne politike“, *Zbornik radova Fakulteta dramskih umetnosti* 8/9: 387–397.

Думнић М. (2010) *Примењена етномузикологија: Историјат, концепти, перспективе у Србији*, необјављен дипломски рад, одбрањен на Катедри за етномузикологију Факултета музичке уметности у Београду.

Думнић М. (2012) „Примењена етномузикологија у Србији: Досадашња искуства“, у: С. Маринковић и С. Додик (ур.) *Владо Милошевић: Традиција као инспирација*, Бања Лука: Академија умјетности, 497–507.

Đukić Dojčinović V. (1997) *Pravo na razlike selo – grad*, Beograd: Zadužbina Andrejević.

Ђурковић М. и Вујадиновић Д. (2011) *Народна култура у културној политици Србије*, Београд: Балканкулт.

Jakovljević R. (2011) “The Presence of Rural Instruments in Serbia Today: The Case of *gajde*”, у: G. Jähnichen (ур.) *Studia Instrumentorum Musicae Popularis II (New Series)*, Monsenstein & Vannerdat, 61–70.

Jovanović J. (2010) “Questioning the Possibility of Revitalising Traditional Rural Songs in Topola, Serbia”, у: K. Harrison, E. Mackinlay и S. Pettan (ур.) *Applied Ethnomusicology: Historical and Contemporary Approaches*, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 161–179.

Keil C. (1998) “Applied Sociomusicology and Performance Studies”, *Ethnomusicology* 42(2): 303–312.

Лајић Михајловић Д. (2011) „Ревитализација гајдашке праксе у Србији: Традиционална музика између примењене етномузикологије и политике“, у: С. Петровић и Н. Богдановић (ур.) *Етно-културолошки зборник*, књига XV, Сврљиг: Етно-културолошка радионица, 127–144.

Литвиновић С. (1998), „Примењена етномузикологија на делу: Falun folkmusic festival и Етнокамп 97“, *Нови звук* 11: 131–132.

Милановић Б. (2011) „Однос сфере државе према певачким удружењима у Србији и Краљевини Југославији“, *Музикологија* 11: 219–234.

Nettl B. (1983) *The Study of Ethnomusicology: Twenty-nine Issues and Concepts*, Urbana & Chicago: University of Illinois Press.

Petan S. (2010) *Lambada na Kosovu: Etnomuzikološki ogledi*, Beograd: Biblioteka XX vek.

Silverman C. (1983) “The Politics of Folklore in Bulgaria”, *Anthropological Quarterly* 56 (2): 55–61.

Skyllstad K. (1983) *The Resonant Community (1989-1992): Fostering Interracial Understanding through Music*, Oslo: University of Oslo.

Titon J. T. (1992) “Music, the Public Interest, and the Practice of Ethnomusicology”, *Ethnomusicology* 36 (3): 315–322.

Tsitsishvili N. (2009) “National Ideologies in the Era of Global Fusions: Georgian Polyphonic Song as a UNESCO-sanctioned Masterpiece of Intangible Heritage”, *Music and Politics* 3 (1): <http://www.music.ucsb.edu/projects/musicandpolitics/archive/2009-1/tsitsishvili.html> (приступ: 01. 03. 2012.).

Harrison K. и Pettan S. (2010) “Introduction”, у: K. Harrison, E. Mackinlay и S. Pettan (ур.) *Applied Ethnomusicology: Historical and Contemporary Approaches*, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 1–20.

Hemetek U. (2010) "Applied Ethnomusicology as an Intercultural Tool: Some Experiences from the Last 25 Years of Minority Research in Austria", *Proceedings of the cAIR, the First Conference on Applied Interculturality Research*, Graz: Center for Systematic Musicology, 1–9.

Hobsbom E. и Rejndžer T. (2011) *Izmišljanje tradicije*, Beograd: Biblioteka XX vek.

Hofman A. (2010) "Maintaining the Distance, Othering the Subaltern: Rethinking Ethnomusicologists' Engagement in Advocacy and Social Justice", у: K. Harrison, E. Mackinlay и S. Pettan (ур.) *Applied Ethnomusicology: Historical and Contemporary Approaches*, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 22–35.

Hofman A. (2011) *Staging Socialist Femininity: Gender Politics and Folklore Performance in Serbia*, Leiden & Boston: Brill.

Ceribašić N. (2003) *Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće: Povijest i etnografija javne prakse narodne glazbe u Hrvatskoj*, Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

Ceribašić N, Hofman A. и Vidić-Rasmussen L. (2008) "Post-Yugoslavian Ethnomusicologies in Dialogue", *Yearbook for Traditional Music* 40: 33–45.

„Закон о култури“, *Службени гласник Републике Србије* 72/2009.

„Закон о културним добрима“, *Службени гласник Републике Србије* 71/94.

UNESCO (2003) "Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage": <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001870/187086e.pdf> (приступ: 01.03.2012.).

Лична преписка са др Мирјаном Закић, март 2012.

Marija Dumnić

APPLIED ETHNOMUSICOLOGY IN SERBIA: POLITICS AND
POLICIES OF SERBIAN ETHNOMUSICOLOGICAL SOCIETY
(Summary)

This paper deals with ethnomusicological research methodologies, the application of ethnomusicological knowledge outside academic institutions and ideologies which have contributed to ethnomusicological discourses in Serbia. Furthermore, state policy on ethnomusicology and folk music is analysed. The recent institutionalisation of applied ethnomusicology, i.e.

direct ethnomusicological engagement in society, which represents a turning point in the development of ethnomusicology, is particularly emphasized. The difference between contemporary applied ethnomusicology and ethnomusicology is in direct engagement: goals are changed, new strategies of (field-) work are introduced, folk music as a political tool is adopted, neutrality of research positions is destabilized, resulting in the emergence of the greatest problem of the discipline – ethics. Applied ethnomusicology in Serbia is especially interesting not only because of local cultural characteristics, but also because of the specific position of Serbian ethnomusicology in the scientific world map. The activities of the Serbian Ethnomusicological Society are analyzed as a representative example of successful public engagement. The projects of the Society are classified according to the type of animation (cultural and scientific). The promotion of Serbian folk music, folk music of national minorities and bagpipe-playing revitalization fall into the first category, whereas the second one comprises scientific round tables and the projects dealing with the preservation of Serbian folk music heritage.